

VIRKSOMME ORD

<http://virksommeord.uib.no/taler?id=259>

Einar Gerhardsen

Våre daglige gjerninger og våre sosialistiske mål

Innledningsforedraget på Arbeiderpartiets landsmøte

Oslo, 1957

Kilde: DNAs landsmøteprotokoll 1957, referat ved Egil Helle, Oslo 1958.

Partiets grunnsyn og retningslinjer som ble vedtatt på landsmøtet i 1949, begynner med disse ordene: "Vi lever i en overgangstid. Et gammelt samfunn er i ferd med å skapes om til et nytt."

Fra vårt synspunkt er det noe forjettende over disse ordene. Men er det nå virkelig slik at vi med full rett kan si at et gammelt samfunn er i ferd med å skapes om til et nytt?

Når jeg reiser dette spørsmålet ved innledningen til en redegjørelse om den politiske situasjon, er det fordi jeg vil at vi skal prøve å se noen av de politiske sakene som vi arbeider med i lys av det perspektiv som vårt prinsipielle program trekker opp. Det er nok mange både eldre og yngre partifeller som enkelte ganger kan ha vanskelig for å se sammenhengen mellom våre daglige gjerninger og vårt sosialistiske mål. Det er jo ikke lenger den skarpe motsetningen mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene, og de nærer kanskje frykt for at det kan komme av at Arbeiderpartiet har endret kurs.

Halvdan Koht sa en gang at den største seier et politisk parti kan vinne, er at saker som det har kjempet for aksepteres av dets politiske motstandere. Det norske Arbeiderparti har vunnet en del slike seire. De borgerlige partiene har etter hvert akseptert svært mange av de saker som Arbeiderpartiet har reist gjennom årene. I denne forbindelse kan det også være riktig å gjøre merksam på at okkupasjonsårene kom til å vekke den sosiale samvittigheten i mange lag av folket som tidligere hadde stått steilt avvisende overfor arbeiderbevegelsens krav på sosial rettferdighet.

Når avstanden mellom partiene er mindre enn før, skyldes det også at Arbeiderpartiet i dag ser annerledes på mange spørsmål. Det gjelder blant annet utenrikspolitikk og forsvar. Men enda står det jo strid om mange saker, og det gjelder i første rekke prinsipp saker som Arbeiderpartiet bærer fram. Det er ingen lett sak med noen enkle ord å definere hva vi mener med sosialisme. Arbeiderpartiets syn kommer fram i dets grunnsyn og retningslinjer, men ikke slik at svaret kan gis ved at vi gjengir en setning eller to av programmet. Formannen i

det britiske arbeiderparti, Hugh Gaitskill, sa i en tale han holdt i Roma i april i år for italienske sosialdemokrater, at de sosialistiske idealene først og fremst er knyttet til tanken om *likhet*. Det er den som ligger bak de gamle slagordene om brorskap, sa han. Vi kan vel gjerne slutte oss til at de bærende prinsipper i sosialismen er solidaritet og samarbeid. Når vi bygger vår dagsaktuelle politikk på disse prinsipper er vi på rett vei. Spørsmålet er om vi har maktet å gjøre det.

I løpet av den periode Arbeiderpartiet har hatt regjeringsmakten i Norge er det gjennomført en økonomisk utjamning av ganske store dimensjoner, både mellom de forskjellige samfunnsgrupper og mellom landsdelene.

Siden de siste førkrigsår og fram til 1956 har produksjonen pr. sysselsatt steget med ca. 40 prosent. Hele denne stigningen har foregått i årene etter krigen. Den gjennomsnittlige realinntekten for lønnstakerne har steget noe sterkere enn dette, nemlig med godt og vel 50 prosent. Denne sterke vekst i reallønningene må delvis ses som et resultat av at det har lyktes å hindre at prisene på forbruksvarer har steget like sterkt som prisnivået for den samlede produksjon.

Men sterkere enda enn lønnstakernes inntektsøking har inntektsøkingen for bønder og fiskere vært. Mens lønnstakerne i 1956 hadde en inntekt i løpende kroner som var tre-fire ganger så høy som i 1938, var den gjennomsnittlige inntekt for bøndene omlag seksdoblet. En noenlunde tilsvarende inntektsøking har fiskerne hatt. Denne utviklingen var naturlig på bakgrunn av at det var småbrukerne og fiskerne som før krigen hadde den laveste levestandard.

Men også innen lønnstakergruppen har det vært en tendens til inntektsutjamning. Mens industriarbeiderne har tredoblet sin inntekt siden 1938, er skog- og landarbeidernes inntekt femdoblet. Likeledes har arbeiderne hatt en noe sterkere inntektsøking enn funksjonærene. Hele denne utjamningsprosess fant sted i årene fram til 1949. Senere har inntektsøkingen for de ulike grupper vært noe mer jevn, og det har også vært en tendens til at de mer kvalifiserte yrker har oppnådd en sterkere inntektsoverføring enn de som krever mindre opplæring og utdanning. Dette må en se som en naturlig konsekvens av den stadig stigende knapphet på fagutdannet og høyt kvalifisert arbeidskraft.

Også gjennom skatter og avgifter er det gjennomført en betydelig utjamning i samfunnet. Vår linje i skattepolitikken har alltid vært at de sterke skal bære for de svake. Mange vil huske Hornsruds berømte taler om skattetrykket oppad og nedad, og hvordan Arbeiderpartiet gjennom beskatningen ville "skjære av toppene på de store inntekter og nytte dem til å fylle

igjen dalene" - det var en storstilet inntektsutjamning Hornsrud gjorde seg til talsmann for. Det program som mange den gang så som en ren utopi, er faktisk gjennomført, - toppinntektene beskattes nå med opp til 80 prosent, mens hundretusener av skattytere er blitt fritatt for statsskatt i det hele tatt. Ingen av oss vil påstå at beskatningen av i dag er løst på en helt ut tilfredsstillende måte, - men det kan i hvert fall ikke benektes at det gjennom beskatningen er skjedd en svær utjamning i samfunnet.

Våre trygdesystemer er et annet storstilt ledd i utbyggingen av fellesskapet i samfunnet. Vi har mobilisert solidariteten hos de friske til å hjelpe de syke, hos de i arbeidsfør alder til å hjelpe de gamle, hos de barnløse til å hjelpe familiene med barn. Den som rammes av ulykker er ikke lenger hjelpeløs, og den som rammes av arbeidsløshet får sin støtte. Når vi om forholdsvis kort tid får gjennomført folketrygden, er en drøm hos gamle sosialister gått i oppfyllelse.

Det har også innad i Arbeiderpartiet stått strid om ett punkt i trygdesystemet vårt - nemlig behovsprøvingen i alderstrygden. Regjeringen har funnet det riktig å foreslå behovsprøvingen opphevet fra 1. januar 1959. Mange har ment at man først skulle ha hevet alderstrygdens grunnsatser ytterligere, fordi det prinsipielt sett ville ha vært den riktige form for utjamning. Når Regjeringen har foreslått å oppheve behovsprøvingen, er det i samsvar med partiets arbeidsprogram og et enstemmig vedtak på fagkongressen. Det er også i samsvar med et gammelt sosialistisk prinsipp. Sosiale ytelser skal ikke være fattighjelp, men noe enhver borger har krav på uten å behøve å stå til regnskap for en funksjonær bak en skranke. Arbeiderpartiet kjempet i mange år for å få bort behovsprøvingen når det gjelder skolebespisning og skolebøker. Der har prinsippet forlengst seiret. Det samme gjelder barnetrygden.

Utjamningen mellom landsdelene vil i et land som Norge skape betydelige problemer. De kan bare løses ved at landsdeler som står økonomisk sterkt er villige til å stå solidarisk med svakere distrikter. Her er det i virkeligheten spørsmål om nasjonal solidaritet. Det største tiltaket som er gjort på dette området fra statsmyndighetenes side er opprettelsen av skattefordelingsfondet, som betyr en overføring av kapital fra de rikere landsdeler til de svakere. Nord-Norge-planen er et ledd i den samme utjamning. Nord-Troms-planen tar sikte på å hjelpe et mer begrenset område i et svakt utbygd distrikt. Trøndelagplanen er et tiltak omlag av samme karakter som Nord-Norge-planen. Områdeplanleggingen, som nå etter hvert kommer i gang i alle fylker, er et forsøk på ikke bare å bygge ut de enkelte fylker ut fra et helhetssyn, men også å oppnå en riktigere fordeling av utbyggingsprosjektene fordelt på hele landet.

Regjeringen har i de siste årene ytt betydelig støtte til utbyggingen av kraftverk og industri i tidligere økonomisk svakt utbygde distrikter, nettopp for å gi disse distriktene et allsidigere næringsliv og dermed en sterkere økonomisk ryggrad. Mange av de nye storbedrifter som er bygd i Norge etter krigen, er blitt plasert i slike distrikter og en stor del av den utbygging som er planlagt, men ennå ikke kommet i gang, er også forutsatt plasert i distrikter hvor næringsgrunnet fra før er svakt. *Heldigvis* har kystfylkene storparten av de veldige vannkraftreserver vi har, og det tilsier at utbyggingen av den tilhørende industri fortrinnsvis foregår der. Men om vi ofte er tilbøyelige til å tale om de store industrianlegg, må vi ikke glemme de mange middelsstore og mindre industrianlegg, og av disse er det bygget ut en betydelig mengde rundt hele landet. Et tiltak som kommer til å få stor betydning i denne utbyggingspolitikken, er det fond på 25 millioner kroner som er opprettet ved midler overført fra Arbeidsløshetsstrygda.

Et viktig ledd i utjamningspolitikken er tilskuddene til nedsetting av vareprisene. Ved subsidier er prisene på en rekke av de mest alminnelige forbruksvarer holdt nede, og utgiftene dekket over statsbudsjettet. Det betyr at de store og de middels store inntekter betaler en vesentlig del av subsidiene, som i første rekke kommer de mindre bemidlede til gode, idet deres utgifter til matvarer utgjør en vesentlig del av deres samlede utgifter, mens for de store inntekter matvareutgiftene utgjør en langt lavere prosent. Subsidiene var i inneværende års statsbudsjett ført opp med 495 millioner kroner, men det har vært nødvendig med en tilleggsbevilgning på 100 millioner kroner. Det har stått strid om subsidiepolitikken. Arbeiderpartiet mener at det er riktig å bruke den som et av virkemidlene i den økonomiske politikken. Etter de økonomiske oppgjørene i fjor, hadde Regjeringen en særlig forpliktelse til å gjøre det den kunne for å sikre et mest mulig stabilt prisnivå. Det lyktes også gjennom de første 12 måneder etter hovedoppgjøret å holde indeksen på 150 poeng i gjennomsnitt. Når det lyktes skyldes det at Regjeringen har ført en stram prisreguleringspolitikk og at den har økt subsidiene. Den mente at det var nødvendig, både for å opprettholde tillitsforholdet til de organisasjoner som var med i de store økonomiske oppgjørene, og for å hindre at vårt kostnadsnivå skal stige så sterkt at det går ut over vår konkurranseevne.

Men en økonomisk utjamning alene er ikke nok. Skal vi makte å skape det gamle samfunnet om til et nytt, må Norge bygges ut til et rikere og bedre samfunn, et samfunn som gir mer til fordeling mellom samfunnets medlemmer.

Utbyggingen av landet er en felles oppgave for staten og det private næringsliv. Men Arbeiderpartiet har ment, og mener, at en planmessig utbygging bare kan skje hvis

statsmyndighetene fører en aktiv politikk, både ved selv å ta del i utbyggingen, og ved å legge forholdene til rette for utbyggingen ved private.

Viktige midler i denne planmessige utbyggingen har vært langtidsprogrammene og de årlige nasjonalbudsjetter. Det langtidsprogram som ble offentliggjort i går, er det tredje i rekken. Langtidsprogrammene gir oss muligheter til å se problemene over noe lengre sikt og stiller opp de mål en setter seg for en fireårsperiode. Nasjonalbudsjettene viser hvilke oppgaver en vil løse i de enkelte år. Både programmene og budsjettene venner så vel myndighetene som folket til å se problemene og mulighetene i sammenheng. Ved at vi får bedre oversikt over situasjonen får vi derfor også større muligheter til å øve innflytelse på utviklingen og til å føre en riktig økonomisk politikk.

Regjeringen har i etterkrigsårene sett det som en hovedoppgave å bygge ut kraftforsyningen - ut fra det syn at i Norge er elektrisk kraft grunnlaget for enhver utbygging av industri og annen næringsvirksomhet. Vi har i motsetning til en rekke land i verden *nok* vannkraft, og vi kan bygge den ut billigere enn noe annet land, - dermed er det gitt at Norges utbygging må baseres på denne rike naturherlighet. Denne linjen har Regjeringen fulgt. Det har til dels vært en tung belastning, men vi har ment at det var den riktige linje og at den måtte følges.

I løpet av de 11 etterkrigsårene ble maskinkapasiteten ved våre vannkraftverk bort i mot fordoblet. Produksjonen av elektrisk kraft steg fra 10,1 milliarder kilowattimer i 1945 til ca. 24 milliarder kWh i 1956. I 1945 hadde omlag 80 prosent av befolkningen elektrisk kraft. Ved utgangen av 1957 vil 98 prosent ha forsyning med elektrisk kraft.

I årene 1946 til 1956 er det brukt ca. 4,5 milliarder kroner til investeringer i kraftforsyning, det vil si 6-7 prosent av de samlede bruttoinvesteringer i etterkrigsårene, mot 3-4 prosent før krigen. I de siste årene har bruttoinvesteringene i elektrisitetsforsyningen ligget mellom 520 og 580 millioner kroner. Jeg skulle tro at disse tallene forteller tilstrekkelig om hva vi har satset på utbyggingen av våre kraftkilder. Rundt regnet 80 prosent av utgiftene til kraftutbyggingen faller på det offentlige. Det vil si at stat, fylker og kommuner står som eier av omlag fire femteparter av det som er bygd ut i årene etter krigen.

Langtidsprogrammet for perioden 1954/57 forutsatte en øking av industriens produksjon med 15 prosent. Den steg allerede i de to første år av perioden med 17 prosent og den sannsynlige produksjonsøking for hele perioden kan nå anslåes til 25-30 prosent, altså omtrent det dobbelte av hva en våget å regne med i 1953. Det er skaffet beskjefteigelse for ca. 20.000 flere arbeidere. Når produksjonen med denne forholdsvis beskjedne øking av arbeiderantallet er økt med 25-30 prosent, så vil man forstå at langt den største del av

produksjonsframgangen skyldes høyere produktivitet. Denne høyere produktivitet skyldes i første rekke rasjonalisering, bedre teknisk utstyr og økt tilgang på elektrisk kraft.

Sammenligner vi industriproduksjonens vekst i Norge med veksten i andre land, har vi grunn til å være tilfredse. Fra 1938 til og med 1956 er veksten i Norge 114 prosent, i Sverige 93, i Danmark 73, i England 65 og i Vest-Tyskland 60. I Europa er det bare Østerrike som kan oppvise en sterkere vekst enn Norge.

Det gledelige ved industriutbyggingen i Norge er at den fordeler seg godt på storindustri og på mellomstor og småindustri, og at den, som sagt tidligere, foregår ikke minst i tidligere svakt utbygde områder av landet. Videre må det betegnes som en gledelig utvikling at så mange helt nye produkter blir skapt av norsk industri.

Innenfor industrisektoren er det reist en del nye statsbedrifter som Jernverket og aluminiumsfabrikkene i Årdal og Sunndal. De tidligere militære bedrifter på Raufoss, Kongsberg og Horten er modernisert og betydelig utvidet slik at de nå i større utstrekning produserer for sivile formål. Det kan også være grunn til å nevne Norsk Bergverk, det foreslåtte Grong Bergverk og oppbyggingen av Statens gruveanlegg på Svalbard. Staten har gjennom sin aksjeandel kontrollen av bedrifter som Syd-Varanger og Norsk Hydro. Dette er resultater vi neppe ville hatt uten en sosialistisk regjering.

De store fremtidsmulighetene for vårt land ligger i at vi fortsatt satser mye på utnyttningen av de naturrikdommer vi har i kraftkildene og i råstoffer som mineraler, tømmer og fisk og til en sterk utbygging av industrien. Det er denne utbyggingen som blir avgjørende for hvor langt vi kan nå med å bedre vår økonomi og å heve levestandarden i de kommende år.

Når det gjelder jordbruk og skogbruk har Regjeringen fulgt den samme hovedlinje som ellers: en aktiv politikk for å bygge ut næringene til beste for utøverne og for landet som helhet. Vår hovedlinje i jordbrukspolitikken ble lagt fram i stortingsmeldingen om Retningslinjer for utbyggingen av jordbruket. Hovedoppgavene er å øke brukenes størrelse slik at de blir store nok for rasjonell drift og for å gi utkomme for en familie, å få bygd tilstrekkelig med driftsbygninger slik at driften på det enkelte bruk kan bli rasjonell og å få nydyrket mer jord. Effektivisering av jordbruket må ses som et ledd i bestrebelsene på å skape et sterkere produksjonsgrunnlag i bygdenæringene, slik at de som er sysselsatt der oppnår en høyere levestandard og slik at landets matvareforsyning blir tilfredsstillende ivaretatt. Ved en slik politikk vil også behovet for subsidier og andre støttetiltak etterhvert kunne bli redusert. Da produksjons- og avsetningsmulighetene er begrenset, vil en omfattende rasjonalisering bare kunne finne sted i forbindelse med en reduksjon av den totale sysselsetting i disse

næringene. Men det kan bare skje i en periode med høy økonomisk aktivitet og med rask utbygging av nye sysselsettingsmuligheter i andre næringer.

Noe av det viktigste som er skjedd i jordbruket i den siste menneskealder, er utbyggingen av samvirketiltakene. Omsetningsloven av 1930 ga produsentene i jordbruket herredømmet over førsteomsetningen av jordbruksvarer, og det gjorde det mulig å bygge ut de store samvirkeforetagender som nå preger norsk jordbruk og som har betydd så mye for planmessig produksjon, jevn omsetning og stabilisering av prisene. En kan si at i jordbruket har samarbeid og samvirke avløst en fri konkurranse som for denne næring hadde meget skadelige virkninger.

I fiskeriene har en hatt en liknende utvikling og det skyldes framfor alt Råfiskloven, som i prinsippet svarer til Omsetningsloven for jordbruket. Råfiskloven gir fiskerne herredømmet over førsteomsetningen av fisk, og det er blant annet den som har gjort det mulig å bygge opp de store samvirkeforetagender i fiskeriene. Den svære utviklingen som *produsent* samvirket har hatt i jordbruk og fiske, har i disse årene gått raskere enn utviklingen i den vanlige forbrukerkooperasjon. Men også den har hatt betydelig framgang, kanskje særlig i de nye boligstrøk i byene og tettbygde strøk.

Den framgang samvirkebevegelsen har hatt, særlig i jordbruket og i fiskeriene, markerer en seier for solidaritet og samarbeidsvilje i disse lag av folket, og faller naturlig inn i den utvikling Arbeiderpartiet har søkt å gjennomføre i samfunnet som helhet.

Utbyggingen av samferdselsmidlene er et ledd i utbyggingen av samfunnet forøvrig. I meget stor utstrekning er en utbygging av samferdselsmidlene en nødvendig forutsetning for utbygging av industrien, jordbruket og fiskeriene. De samlede bruttoinvesteringene i samferdselsmidler utgjorde i 1956 i alt 1.173 millioner kroner, og hovedparten av dette beløp faller på stat og kommuner, altså i den offentlige sektor. Det har stått strid, og det vil vel alltid bli strid om hvor meget samfunnet fra år til år kan satse på utbyggingen av samferdselsmidlene. Regjeringen har måttet avveie alle krav mot hverandre og har økt bevilgningene til samferdselen fra år til år. For å nevne bevilgningene til veiene, så har disse vært:

I 1954 180 millioner kroner

i 1955 186 " "

i 1956 229 " "

i 1957 246 " "

Dette er likevel i gjennomsnitt noe mindre enn forutsatt i langtidsprogrammet. I det nye langtidsprogrammet er alle bevilgningene til samferdselsmidler forutsatt økt med betydelige beløp.

Samferdselssektoren er som vi vet i det vesentlige en offentlig sektor.

Den norske handelsflåten er tredoblet i etterkrigsårene og er nådd opp i omlag 8 millioner tonn. Det er kontrahert omlag 3.7 millioner tonn ny tonnasje som vil bli iverksett i de kommende fire år. Trekker vi fra den tonnasje som årlig blir solgt til utlandet, kan en regne med at den norske handelsflåte ved utløpet av den kommende fireårsperiode vil komme opp i nesten 11 millioner tonn. Verdien av skip importert i en fireårsperiode beregnes til omlag 8 milliarder kroner. *Nettofraktinntektene* for 1957 beregnes til 3.3 milliarder kroner. Til renter og avdrag på lån på skipene går 1.6 milliarder kroner. Vår handelsflåte gir således et nettobidrag til vår valutakasse med nesten 1.7 milliarder kroner årlig. Handelsflåten beskjeftiger 44.000 mann, derav 8.000 utlendinger. Det blir ofte fremhevet i den borgerlige presse at det er skipsredernes fortjeneste at handelsflåten er gjenoppbygd og økt så sterkt. Det kan være riktig nok. Men det bør tilføyes at det er skjedd med Regjeringens medvirken. Regjeringen kan selvfølgelig ha vært fristet til i større utstrekning å bremse på kontraheringene for å unngå den svære valutauttelling som de fører med seg, men den har sett oppbyggingen av handelsflåten som et viktig ledd i selve landets utbygging, en investering som vil tilføre landet store inntekter og forhåpentlig gi trygge og gode arbeidsplasser for våre sjømenn.

Forskingen er i rivende utvikling over største delen av verden. Regjeringen har sett det som en overordentlig viktig oppgave at Norge følger med på dette område så langt råd er. Bare ved å følge med i forskingen og ved å nytte ut forskningens resultater kan vår industri, vårt jordbruk, våre fiskerier og vårt næringsliv ellers ha utsikt til å klare seg i konkurransen med andre land. Det er tatt betydelige løft for forskingen i Norge etter krigen. Mens det i 1938 ble brukt 15 millioner kroner og i 1946 30 millioner kroner, er det i 1957 satt inn omlag 140 millioner kroner.

En stadig bedre utdanning av vår ungdom er også et meget vesentlig ledd i utbyggingen av landet, samtidig som det også er et ledd i utjamningen. God utdanning for all ungdom betyr at alle starter fra den samme streken, og det underbygger demokratiet i landet kanskje like meget som våre tiltak for utjamning på det rent økonomiske område. Men kravet til god utdanning har også fått en direkte økonomisk betydning i alle lands politikk. Det blir nå over alt erkjent at en god utdanning av ungdommen er helt nødvendig for det enkelte lands

konkurransesevne. Jeg kan ikke her gå inn på noen gjennomgåing av de tiltak som er gjennomført for å styrke våre skoler og høgere utdanningsanstalter, det får være nok å si at det er blitt gjort en god del, men at også meget står igjen. Det første store tiltak må være å få forlenget den obligatoriske skoletid til 9 år, og å få ferdigbygd de utvidelser som er i gang og prosjektert ved våre høyskoler.

At et gammelt samfunn er i ferd med å skapes om til et nytt, ser en ikke minst på resultatene av boligpolitikken i årene etter krigen. Ved siden av en omfattende bygging av egne hjem, har den kooperative idé slått gjennom, de gamle leieboerforhold forsvinner, og vi er på god vei til å gjennomføre den gamle drøm om at hver mann skal eie sitt eget hjem. Det er det kooperative fellesskapet som gjør det mulig. Vi skal ikke legge skjul på at den ordning vi har med statens støtte til den sosiale boligbygging ikke er fullt tilfredsstillende enda, men vi skal heller ikke glemme hvilke vesentlige landevinninger det er gjort nettopp på dette området. Opprettelsen av Statens Husbank og omdannelsen av Bustadbanken var nødvendige forutsetninger for at boligbyggingen kunne bli organisert ut fra sosiale hensyn.

Det har hersket, og hersker vel ennå, noen uenighet om de endringer som Regjeringen foreslo og Stortinget vedtok når det gjelder lån og tilskudd til boligbyggingen. Det er da nødvendig å gjøre merksom på at de endringer som er gjennomført ikke rokker selve grunnlaget for den offentlige støtte til boligbyggingen. Den fortsetter etter de samme prinsipper som ble fastlagt da Husbanken ble opprettet. Den endring som ble gjort, var at rentesatsen ble justert opp fra 2 ½ til 3 ½ prosent. Da Statens husbank ble opprettet, kunne Husbanken selv låne penger til 2 ½ prosent, nå må den låne til 4 prosent. Det har aldri vært forutsetningen at det i tillegg til den vanlige støtte som Husbanken gir skulle gis en skjult støtte i form av lavere rente til låntakerne enn den Husbanken selv må betale. Det må ikke glemmes at gjennomsnittsinntekten hos lønnstakerne var 5.500 kroner på den tiden Husbanken ble opprettet, og rentesatsen fastlagt til 2 ½ prosent, mens den i 1956 var 11.500 kroner og rentesatsen er 3 ½ prosent. Hvis rentesatsen skulle vært holdt nede på 2 ½ prosent, ville det i det lange løp ha ført til at færre mennesker hadde fått Husbankstøtte. Det ville vært stikk i strid med de prinsipper vi har fulgt og bør følge når det gjelder den sosiale boligbygging.

Det største og det viktigste av det som er skjedd i årene etter krigen er den fulle sysselsetting. Den virker inn på den økonomiske utjamning og den medvirker til å bedre hele folkets og landets økonomiske stilling. Men selv ikke et gode som dette får en gratis. Full sysselsetting og økonomisk ekspansjon skaper også problemer.

Spørsmålet om hvordan en skal kunne holde stabile priser under full sysselsetting er et spørsmål som har vært utredet og drøftet rundt om i verden i etterkrigsårene. Også i Norge har spørsmålet fra tid til annen vært tatt opp, uten at en kan si at det har vært særlig grundig utredet. LO ba for ett års tid siden underhånden om at Regjeringen måtte se nærmere på denne saken. Også i andre partier har det vært en viss interesse for den, men vel ut fra andre motiver. I september i fjor ba Høyre om at Regjeringen måtte sette ned et utvalg "til å utrede spørsmålet om hvordan man under de foreliggende forhold mest hensiktsmessig kan opprettholde trygg og full beskjeftigelse med stabil pengeverdi". Regjeringen har ikke ment at det hadde noen hensikt å sette ned et slikt utvalg, men den vil få spørsmålet bearbeidet og utredet av en fagøkonom.

Norge har langt større utenrikshandel i forhold til folketallet enn de fleste andre land. Vi er derfor mer utsatt for internasjonale prisøkinger enn andre. Beregningene som er foretatt av Statistisk Sentralbyrå viser da også at den viktigste årsaken til prisstigningen i Norge i etterkrigsårene er stigningen i importprisene. Men det er helt klart at vi samtidig har et indre prisproblem. En sterk ekspansjon har nemlig lett for å slå ut i priser og lønninger. Dette var bakgrunnen for de såkalte "februar-tiltakene" i 1955: forhøyelse av diskontoen, reduksjon av bygge- og anleggsvirksomheten, forhøyelse av enkelte avgifter og reduksjon i importen.

Tilstramningen skjedde uten at den førte til noen stagnasjon i ekspansjonen. Det er viktig å være oppmerksom på dette. Det tyder nemlig på at det ikke nødvendigvis er slik, at en må velge mellom full sysselsetting og stabile priser. Vi får håpe at det utredningsarbeid som nå blir satt i gang vil vise at det er mulig å forene en ekspansiv utvikling med prisstabilitet. Men én ting er teori, noe annet er praksis. Det er innlysende at det lett kan oppstå situasjoner hvor det vil være vanskelig - for ikke å si umulig - å finne fram til eller å ha anledning til å ta i bruk en kombinasjon av virkemidler som vil kunne forene begge hensyn. Jeg tror derfor at en forutsetning for å kunne løse oppgavene til enhver tid er at det blir et bedre samarbeid mellom Regjeringen og organisasjonene i næringslivet og arbeidslivet enn det vi har hatt i de siste årene. Skulle det vise seg at en er nødt til å velge, er jeg for min del ikke i tvil om at da må en velge full sysselsetting og den raskest mulige utbygging av landet vårt selv om det skulle skje på bekostning av stabile priser.

I arbeidsprogrammet for inneværende periode heter det at livsforsikringselskapene skal omlegges til gjensidige selskaper. Regjeringen har satt fram forslag for Stortinget om en slik omlegging, men på grunn av arbeidspresset vil forslaget dessverre ikke kunne bli behandlet i år.

Om bankene heter det i programmet, at samfunnet bør være representert i ledelsen for de største forretningsbankene. Dette er en programpost som dessverre ikke vil bli realisert. Komiteen som skulle utarbeide forslag, blir dessverre ikke ferdig med sin innstilling. Jeg innrømmer at det er en dårlig unnskyldning, men vi får si det som det er.

I praksis har imidlertid Regjering og Storting nå en langt større innflytelse over bankenes disposisjoner enn tidligere. Denne innflytelsen utøves gjennom Finansdepartementet gjennom Norges Bank og gjennom Samarbeidsnemnda for bankene.

I det foregående er det forsøkt å gi et bilde av den omformingen av samfunnet som er foregått under Arbeiderpartiets ledelse. Men bildet er ikke fullstendig, og jeg kommer nå til et meget vesentlig punkt:

Omlag en tredjedel av den realkapital som vi i dag arbeider med, er kommet til i tiden etter krigen. Trass i de store ødeleggelsene som krigen førte med seg, er det kapitalutstyr som står bak hver arbeider vel 15 % større enn i 1939. Det er vanskelig å si hvordan denne formuestilvekst er fordelt. De store offentlige investeringer og overskuddene på driftsbudsjettene har ført til en sterk formuesøking for stat og kommuner. Blant de private har den største delen av formuesøkingen funnet sted hos bedriftene og mindre hos enkeltpersoner.

En kan gjerne si at det er et resultat av en bevisst politikk fra statens side når bedriftene er styrket, ut fra det syn, at det er ved å styrke også de private bedriftene at vi bygger ut landet og skaffer trygge og gode arbeidsplasser.

Når det gjelder spørsmålet om fordelingen av produksjonsresultatene mellom arbeidere og funksjonærer på den ene siden og bedriftene på den annen, så er vel alle nå klar over at gode arbeidsbetingelser er avhengig av at bedriftenes økonomiske stilling er god. Med større rett enn før, kan en si at en bedrift og dens arbeidere og funksjonærer er i samme båt.

Det er ut fra dette synet at Det norske Arbeiderparti er gått inn for en sterk økonomisk utbygging av landet i etterkrigsårene. Vi er gått inn for å reise nye bedrifter og for å lette vilkårene for dem vi har fra før, vi tar sikte på å skape så mange selvstendige bondebruk som mulig, vi vil sette fiskeriene i stand til å drive et rasjonelt og lønnsomt fiske. Hensikten er i alle tilfelle å gjøre næringene mer lønnsomme og konkurransedyktige slik at både arbeidere og funksjonærer og eiere kan få trygge og gode arbeidsplasser. Trygge og gode arbeidsplasser kan bare skapes der hvor det økonomiske grunnlaget er tilstede, og

arbeiderne og funksjonærene kan bare øke sin levestandard i takt med utbyggingen av gode, solide bedrifter, rasjonelle bondebruk og fiskebåter.

Det har neppe vært noen uenighet i partiet om dette utbyggingsprogrammet. Men forutsetningen for at denne politikk er riktig, er at statsmyndighetene har den kontroll over bedriftene som er nødvendig for at deres økte ressurser skal bli forvaltet ut fra samfunnsmessige interesser. Viktige ledd i denne kontrollen er utbyttebegrensningen, priskontrollen, skattepolitikken og kontrollen med investeringene. Gjennom sine organisasjoner øver arbeiderne og funksjonærene en avgjørende innflytelse på lønningene og arbeidsvilkårene. I produksjonsutvalgene og bransjerådene har de en viss innflytelse på bedriftenes ledelse, og etter de nye bestemmelser i Hovedavtalen skal bedriftsledelsen holde arbeidernes tillitsmenn orientert om bedriftens økonomiske og produksjonsmessige stilling og utvikling. Bedriftsledelsen skal konferere med tillitsmennene om påtenkte endringer i virksomhet og herunder gjøre rede for hvilken betydning disse vil ha både for bedriften og arbeidstakerne. I bedrifter som eies av selskaper skal det holdes kontaktmøter mellom bedriftens styre og tillitsmennene så ofte det fra en av sidene ytres ønske om det.

Disse bestemmelser er kommet med i Hovedavtalen etter at Regjeringen i forståelse med Landsorganisasjonen har gitt tilsagn om at den ikke vil fremme lovforslag om representasjon for de ansatte i selskapenes styrever.

Gjennom sine organisasjoner og gjennom de nyopprettede organer har de ansatte fått en stadig voksende innflytelse i bedriftene. Det er nok ikke fritt for at det er bedriftsledere som mener at de nå har for lite å si, men på den annen side blir det flere og flere av dem som oppfatter sin stilling mer som forvalter av samfunnsverdier enn som arbeidsgiver i gammel forstand, hvis viktigste oppgave besto i å tjene penger.

Det er på mange områder skjedd en så stor endring i det økonomiske liv i Norge at det kan være berettiget å si at et gammelt samfunn er i ferd med å skapes om til et nytt. Det går ikke så fort som mange kanskje kunne ønske, men når en ser tilbake og tenker på forholdene slik de var, synes en likevel det er gjort ganske betydelige framskritt. Og så vet vi at det står til oss selv å sørge for at den utviklingen vi står midt oppe i kan bli ført videre.

Om vi våger å se med tro og tillit på utviklingen i vårt eget land, så er det ikke lett å være like optimistisk når det gjelder de internasjonale forhold. Spenningen mellom stormaktene er stadig høy. Hittil har det ikke lyktes å komme noen vei hverken når det gjelder de sentrale politiske sikkerhetsprosmålene eller nedrustningen. Mangelen på gjensidig tillit gjør at ingen våger å ta det første skritt mot nedrustning. Dette øker så i neste omgang mistilliten på

begge sider og vanskeliggjør løsningen av de sentrale politiske spørsmålene nedrustningen er avhengig av. År etter år har stormaktene på denne måten beveget seg rundt i den samme onde sirkelen.

I de siste månedene er det likevel som vi øyner en lysning. Fra begge sider er det gitt uttrykk for at de forslagene som nå er lagt fram for FNs underutvalg for nedrustning i London er verd alvorlig overveielse. Før var det vanlig at begge parter karakteriserte motpartens forslag som propaganda i samme øyeblikk det ble lagt fram. For så vidt kan vi glede oss over en ny tone. Men vi vet ennå ikke om det er funnet noen farbar vei. Det beste vi kan håpe på er enighet om begrensede nedrustningstiltak. Militært vil slike tiltak kanskje ikke bety så meget i første omgang, men betegner de et skritt ut av den onde sirkelen, er det likevel *politisk* et viktig skritt. Begge parter vil faktisk ha erkjent at noen av motpartens sikkerhetskrav var rimelige og berettigede. Dermed skulle det være skapt et mer realistisk grunnlag for saklige forhandlinger og mulighet for å nå mer positive resultater.

Når det gjelder utviklingen den siste tiden, synes to faktorer å gjøre seg særlig sterkt gjeldende: Utviklingen av rakettvåpen har gått raskere enn beregnet og dermed økt frykten for virkningene av de kjernefysiske våpen. Samtidig føler de ledende makter sterkere og sterkere de [reelle?] økonomiske virkningene av en opprustning som aldri synes å slutte.

Den økte frykten for de kjernefysiske våpen kan vi tydelig lese ut av de brevene statsminister Bulganin har sendt til Norge og til andre vest-europeiske land. Dersom det i disse NATO-landene bygges kjeder av utskyttingsbaser for kjernefysiske våpen, vil det etter Sovjet-regjeringens mening bety at faren for kjernefysiske angrep rykker Sovjetsamveldet inn på livet. Med en blanding av vennskaplige ord og grove trusler forsøker derfor Sovjet-regjeringen å hindre en slik utvikling.

Men i de vest-europeiske landene rår det en like stor frykt for de sovjetiske utskyttingsbasene. Det er nok å vise til det forsvarsprogrammet som den britiske regjeringen nylig la fram, og den debatt det har satt i gang.

Hittil har det bare vært de to verdensmaktene, Sovjetsamveldet og De forente stater som har rådd over kjernefysiske våpen. Nå slutter også Storbritannia seg til gruppen av "kjernefysiske makter". Det forhold at bare to stormakter rådde over disse våpnene, har utvilsomt skapt en viss betryggelse når det gjelder bruken av dem. Likevel kjentes faren mer enn stor nok. Men hvorledes vil det gå med kontrollmulighetene den dag atomvåpnene spres til både store og små land i Øst og Vest? Og vil ikke det uvegerlig bli resultatet, hvis ikke stormaktene i løpet av en nær framtid blir enige om en ordning som utelukker en så uhyggelig mulighet? Kanskje

kan vi derfor håpe at frykten for en alminnelig spredning av atomvåpnene, sammen med de farer som den raske utvikling av rakett-teknikken fører med seg, vil øve en gagnlig innflytelse på drøftinger som nå foregår i London.

På samme måten er det med vekten av nedrustnings[tankene?]. De kjernefysiske våpnene legger beslag på meget arbeidskraft og svære industrielle ressurser. Det er disse realøkonomiske virkningene av en opprustning uten ende som nå får stormakter som Sovjet-Samveldet, Storbritannia og De forente stater til å gå trett. Et nytt ti... [to sider vekke]

...demokratiene i gjerning viser sin vilje til å respektere de nye statenes selvstendighet og til å hjelpe dem økonomisk. Dessverre kan det ikke nektes at vi ennå stadig ser utslag av gammel kolonipolitikk. Det tviholdes på politiske og økonomiske maktposisjoner, og det skjer grove maktmisbruk mot folk som strir for sin nasjonale uavhengighet. Hvorledes skal vi få de nøytrale statene til å forstå vår fordømmelse av de totalitære statenes aggresjoner - tenk på Ungarn - hvis vi ikke like åpent fordømmer den undertrykkelse av frihet og nasjonal selvbestemmelsesrett som vi ennå er vitne til. Det er nok å nevne Algerie.

Den frie faglige internasjonale har forstått rekkevidden av disse problemene, og den har gitt sin fulle støtte til de folkene som i gamle koloniområder kjemper for sin uavhengighet. Og vår egen landsorganisasjon sa seg på kongressen enig i dette syn. Etter vår oppfatning har den sosialistiske internasjonale også en oppgave her. Derfor har vårt partis sentralstyre funnet det riktig å be om at forholdene i Algerie blir ført opp som et eget punkt på dagsordenen for internasjonalens møte i Wien i juli.

Felles for de spørsmål jeg har nevnt, er at de bare kan løses gjennom internasjonale avtaler. Slike avtaler må - om de skal være effektive - i større eller mindre grad beskjære den enkelte statens suverenitet og begrense dens handlefrihet. Det er vilkåret for en videre utvikling av det økonomiske samarbeidet mellom landene, og det er framfor alt vilkåret for å nå fram til den internasjonale kontrollen som må være grunnlaget for enhver varig løsning av sikkerhetsproblemene gjennom nedrustning. Nasjonal "vær deg selv nok"-mentalitet duger ikke lenger.

For en bevegelse som vår, med sterke internasjonale røtter, kan denne voksende bekjennelse til internasjonalt samarbeid bare kjennes gledelig. Like nedslående virket de tilbakeslagene vi opplevde i fjor høst. Men midt i alt det mørke var det likevel lyspunkter: Solidaritetsfølelsen med det ungarske folkets frihetskamp var et spontant og ekte utslag av internasjonal samfølelse. Og FNs innsats under Suez-krisen var en internasjonal aksjon med

et virkelig løfterikt perspektiv. At det midt under en truende krisesituasjon lyktes å organisere FNs sikkerhetsstyrker er det beste bevis for at FN tross alt har vunnet et langt stykke fram.

Jeg har en sterk følelse av at hele vårt folk er glad for at vi her - sammen med våre nordiske grannfolk - fikk anledning til å være med å trygge verdensfreden i et område der den var truet. FNs innsats i denne sak har styrket vårt håp om at det er mulig å bygge ut FN til et effektivt internasjonalt sikkerhetsorgan. Som et lite land er vi særlig interessert i dette. For la oss ikke glemme én ting. Hovedvilkåret for at vi skal kunne virkeliggjøre det vi strever for i vår politiske kamp er dette ene: at vi fortsatt kan få leve i fred som et fritt folk i et fritt land.